

Gzella, Grażyna

"Rola intelektualna i kulturotwórcza
Towarzystwa Naukowego Płockiego w
latach 1820-1830, 1907-1939", Anna
Maria Stogowska, Płock 1998 :
[recenzja]

Notatki Płockie 44/1-178, 54-55

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Anna Maria Stogowska, *Rola intelektualna i kulturotwórcza Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1820-1830, 1907-1939.* Płock 1998, Wyd. Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Oddział w Płocku, ss. 326.

Płock, a wraz z nim Towarzystwo Naukowe Płockie, w osobie Anny Marii Stogowskiej doczekał się historyka, który z powodzeniem podejmuje tematykę regionalną. W 1994 r. ukazała się obszerna praca "Dzieje i funkcje Biblioteki Towarzystwa Naukowego Płockiego", w której Autorka omówiła 165 lat istnienia i działania tej instytucji. Po czterech latach otrzymujemy nowe wydawnictwo, w którym A.M. Stogowska zajęła się "Rolą intelektualną i kulturotwórczą Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1820-1830, 1907-1939". Na marginesie warto zaznaczyć, że między tymi publikacjami Autorka aktywnie uczestniczyła w życiu naukowym Płocka, publikując wydawnictwa zwarte dotyczące dziejów miasta, liczne artykuły i publikacje źródłowe. Cały dorobek naukowy A.M. Stogowskiej świadczy, że jest ona niewątpliwie specjalistką dziejów TNP, jego biblioteki i działalności obu tych instytucji.

Celem omawianej pracy jest, jak pisze sama Autorka, "ukazanie Towarzystwa Naukowego Płockiego na tle przemian dziejowych oraz jego poczyniń w dziedzinie oświaty, kultury i nauki" (s. 9). W pracy starano się "udowodnić tezę o dużej roli, jaką odegrała ta społeczna organizacja w tworzeniu kultury, mającej trwale znaczenie nie tylko dla miejscowego społeczeństwa" (s. 17).

Praca składa się z trzech rozdziałów, które wyznaczają chronologiczne okresy istnienia Towarzystwa Naukowego Płockiego: lata 1820-1830; 1907-1918; 1919-1939. W obrębie poszczególnych rozdziałów starano się uwypuklić działalność kulturalną, oświatową i naukową TNP.

Rozdział I zatytułowany został: "Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1820-1830". Na wstępie zaprezentowano w nim sytuację społeczno-polityczną i kulturalno-intelektualną w zaborze rosyjskim na początku XIX wieku, szczególnie wiele miejsca poświęcając miastu Płock i placówkom oświatowo-kulturalnym w nim działającym. W dalszej części rozdziału Autorka zajęła się powstaniem TNP i ludźmi, którzy je tworzyli: Kajetanem Morykonim i Adamem Prażmowskim oraz wzrostem liczby członków tej instytucji. Następnie ukazano cele i zadania Towarzystwa sprecyzowane przez K. Morykoniego, z których najważniejsze było "zebrać i opisać dokładny obraz województwa płockiego" (s. 46), członkowie zaś winni byli zbierać wiadomości i materiały potrzebne do opisu. Autorka przedstawiła efekty działalności naukowej członków TNP zmierzającej do opisu województwa płockiego i wykazała, że indywidualne inicjatywy nie pozwoliły stworzyć całościowej prezentacji regionu. W omawianym w rozdziale I okresie członkowie Towarzystwa podjęli również akcje kulturalne wynikające z potrzeb środowiskowych ("Pomnik" Stanisława Kostki Potockie-

go, uroczyste złożenie szczątków władców polskich w katedrze) i regulowane statutem (Biblioteka Publiczna i Szkolna Województwa Płockiego, Muzeum Publiczne i Szkolne Województwa Płockiego). W rozdziale tym Autorka przedstawiła również współpracę TNP ze społeczeństwem ziemi płockiej, chociaż Jego aktywizacja intelektualna nie przebiegała tak jak pierwotnie zakładano.

Rozdział II pracy A.M. Stogowskiej zatytułowany został "Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1907-1918". Rozpoczyna go przedstawienie warunków społeczno-politycznych, w jakich nastąpiło reaktywowanie TNP w 1907 r., uzupełnione ciekawą charakterystyką życia narodowościowego płocczan między 1830 a 1906 rokiem. W dalszej części Autorka zajęła się statutem Towarzystwa z 1906 r. i zamieszczonym w nim programem działania. Zasadniczy fragment tego rozdziału to jego część trzecia, w której zaprezentowano działalność kulturalną i oświatową TNP po 1907 r. do momentu odzyskania przez Polskę niepodległości. Członkowie Towarzystwa byli autorami wielu prac o charakterze regionalnym, brali udział w organizacji i działaniu szkolnictwa płockiego, z inicjatywy Aleksandra Macieszy i Aleksandra Zaleskiego powołano lokalny organ prasowy "Głos Płocki". Zakończenie omawianego rozdziału stanowi fragment przybliżający postaci najaktywniejszych członków TNP.

Ostatni rozdział pracy A.M. Stogowskiej nosi tytuł: "Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1919-1939". Wzorem rozdziałów wcześniejszych Autorka zapoczątkowała go częścią wprowadzającą, w której ukazała sytuację Płocka w Polsce niepodległej. Część druga tego rozdziału prezentuje działalność i osiągnięcia TNP w dwudziestolecu międzywojennym. Szczególną uwagę zwrócono w niej na kwestie finansowe warunkujące istnienie Towarzystwa i działalność poszczególnych wydziałów tej instytucji. W następnej części omawianego rozdziału Autorka opisała najwyraźniejszą formę działalności TNP - regionalizm, reprezentowany przez Aleksandra Macieszę, a w dalszej kolejności zajęła się działaniami członków Towarzystwa na rzecz miasta. Odzyskanie niepodległości przez Polskę stwarzało nowe możliwości dla wszelkich inicjatyw społecznych, dlatego też działacze TNP aktywnie włączyli się w życie miasta. Członkowie Towarzystwa przyczynili się do realizacji wielu przedsięwzięć w mieście (budowa linii kolejowej, portu rzeczno-żeglarskiego w Radziwiu, mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę). W dwudziestolecu międzywojennym nastąpił wyraźny rozkwit dwóch podstawowych placówek TNP - Biblioteki im. Zielińskich i Muzeum Mazowsza Płockiego im. Prof. Ignacego Mościckiego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej i im po-

święcona została kolejna część rozdziału trzeciego pracy A.M. Stogowskiej. Statut TNP w niepodległej Polsce zatwierdzony został 3 listopada 1933 r. dlatego też w następnym fragmencie rozdziału III Autorka w oparciu o ten dokument omówiła podstawy funkcjonowania Towarzystwa latach trzydziestych. Działalność TNP po 1918 r. podporządkowana była jednemu z głównych celów, jakie stawiano jego członkom - badaniom naukowym i upowszechnianiu wiedzy o Płocku i regionie. Ostatnią część rozdziału III omawianej pracy Autorka poświęciła realizacji zadań naukowych nakładanych na członków Towarzystwa. Zestawienie tematów odczytów wygłoszonych w latach 1928-1939 ukazuje różnorodność zainteresowań naukowych członków TNP i osób zaproszonych. Od 1929 r. Towarzystwo miało swój własny organ prasowy - "Rocznik Towarzystwa Naukowego w Płocku", a od 1935 r. ściśle współpracowało z redakcją "Życia Mazowsza". Na łamach obu periodyków członkowie Towarzystwa zamieszczali własne artykuły odzwierciedlające ich zainteresowania naukowe.

Całość pracy A.M. Stogowskiej uzupełniają aneksy. Niezbyt fortunnie włączono do nich również bibliografię załącznikową i wykaz ilustracji stanowiące przecież integralną część pracy. Trudno znaleźć uzasadnienie dla "Kalendarium działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za lata 1945-1997" zamieszczonego w aneksie, wykraczającego poza ramy chronologiczne pracy. Ciekawym natomiast uzupełnieniem monografii jest "Słownik biograficzny osób związanych z Towarzystwem Naukowym Płockim", chociaż związki te w notkach biograficznych nie zawsze zostały uwidocznione i sprecyzowane.

W pracy można odnaleźć kilka dat mijających się z prawdą historyczną, bądź różnych dla tego samego wydarzenia, np.: Warszawskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk powstało w 1800 a nie 1880 r. jak podano na stronie 15; Uniwersytet Warszawski powstał w 1816 roku (s. 23) i w 1817 (s. 76); Towarzystwo Naukowe Krakowskie powstało w 1815 roku (s. 25); 1818 (s. 89); Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk istniało od 1857 r. a nie od 1858 r. (s. 227); Towarzystwo Naukowe w Toruniu powstało w 1875 r. a nie w 1877 r. (s. 227). Być może niektóre pomyłki są wynikiem niezbyt dokładnej korekty, pozostałe zaś powstały wskutek niedopatrzenia, bowiem na innych stronach (np. daty powołania do życia PTPT, TNT) można znaleźć daty prawidłowe.

Również kilka nazwisk budzi wątpliwości:

- Zygmunt Dziełański na stronie 90 to w rzeczywistości Zygmunt Dziełański - założyciel Towarzystwa Naukowego w Toruniu;

- L. Kraszewski na stronie 96 to ewidentny "chochlik drukarski" zmieniający imię naszego pisarza;

- Oswald Balcer (s. 190,198) to historyk prawa O. Balzer;

- Marcin Kasprzak (s. 193,293) to w rzeczywistości M. Kacprzak.

Inne niekonsekwencje zauważone w pracy to np.: Instytut Bibliopoliczny Lublinie nazywany błędnie przez Autorkę Instytutem Bibliotecznym (s. 71), czy Muzeum Mazowsza Płockiego różnie określane (np. s. 188,206), bez zaznaczenia kiedy i czy zmiany w nazwie nastąpiły.

Ze spraw ogólniejszych zwraca uwagę ograniczenie w rozdziale I, część 1, charakterystyki społeczno-politycznej i kulturalno-intelektualnej do Królestwa Polskiego, podczas gdy w tytule jest mowa o całym zaborze rosyjskim. Pisząc o kolekcjonerstwie TNP w XIX wieku (s. 64) Autorka zauważyła, chyba nieco na wyrost, że "było także prekursorem publicznego udostępniania", podczas gdy już na stronie 69 stwierdziła, że "brak było stałej ekspozycji zebranych eksponatów".

W rozdziale II (s. 90) znajdujemy informację, że "w drugiej połowie XIX wieku [...] powstały Towarzystwa Lekarskie (Warszawa, Wilno, Kraków)" podczas gdy Towarzystwo Lekarskie Warszawskie powstało w 1820 r., wileńskie w 1805 r., a krakowskie w 1866 r., ale było ono kontynuatorem Wydziału Lekarskiego Towarzystwa Naukowego Krakowskiego założonego w 1815 r.

Punktem wyjścia dla podrozdziału 4 "Społeczniczy płocki jako członkowie Towarzystwa" w rozdziale II był wykaz członków z 1937 r., również notki biograficzne poszczególnych działaczy TNP zamieszczone w tej części wskazują, że w większości członkami Towarzystwa zostali oni w okresie dwudziestolecia międzywojennego, w związku z tym podrozdział taki powinien znaleźć się chyba w rozdziale następnym, obejmującym lata 1919-1939.

W pracy zamieszczono "Indeks osób", jednak z niewiadomych powodów nie znalazły się w nim wszystkie nazwiska znajdujące się w pracy.

Wymienione powyżej uwagi nie mogą zmienić bardzo pozytywnej opinii o pracy A.M. Stogowskiej. Zauważone nieścisłości w niewielkim tylko stopniu dotyczą Towarzystwa Naukowego Płockiego, będącego przedmiotem pracy. Autorka odszukała i wykorzystała wszelkie źródła dotyczące płockiego towarzystwa. Potrafiła również zapłacić luki, jakie zaistniały w materiałach źródłowych w ciągu dziesięcioleci. Orientacja w zasobach Archiwum Państwowego w Płocku pozwoliła wykorzystać materiały zgromadzone w tej instytucji.

TNP nie było dotychczas placówką naukową traktowaną "po macoszemu". Bibliografia tej instytucji nie jest skromna, ale praca A.M. Stogowskiej w interesujący sposób ogarnia cały temat, wykorzystując dotychczasowy dorobek oraz nowe, dotychczas nieznanne, i stare źródła.

Należy mieć nadzieję, że praca ta znajdzie szerokie grono czytelników wśród historyków, regionalistów, mieszkańców Płocka i regionu.

Grażyna Gzella

***